

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific:

Prof. Dr. Sorin NEMETI

Candidat:

Ioana TEȘCAN (căs. COVA)

Cluj – Napoca

2025

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

PĂSTRAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC MOBIL
ÎN MUZEE DIN ROMÂNIA.
ISTORIC, EVOLUȚIE, ABORDĂRI ACTUALE.

Coordonator științific:

Prof. Dr. Sorin NEMETI

Candidat:

Ioana TEȘCAN (căs. COVA)

Cluj – Napoca

2025

Rezumat

Alegerea acestei teme de doctorat a pornit de la faptul că, personal, dețin o bună experiență în domeniul conservării preventive și al restaurării bunurilor culturale. Conservarea patrimoniului cultural mobil, cu toate valențele terminologiei, este una dintre activitățile desfășurate în cadrul muzeelor. Această activitate, însă, trebuie corelată la problematicile practice și teoretice actuale ale păstrării patrimoniului arheologic mobil în muzeele din România. Colecționarea valorilor patrimoniale însă, sistematică sau selectivă, are o tradiție îndelungată în diverse medii culturale. De aceea, în cadrul ultimului capitol al tezei de doctorat am analizat, în baza unor studii de caz, aspecte și realități referitoare la provocările și abordările actuale din domeniul conservării și restaurării patrimoniului arheologic mobil.

În principal, tema de doctorat se referă la constituirea colecțiilor arheologice în muzee din România, și, totodată, la istoricul păstrării și valorificării acestora. De aceea, în cadrul celor patru capitole ale tezei am abordat subiectul contextualizării bunurilor culturale în raport cu cercetările arheologice și al individualizării lor odată cu intrarea în patrimoniul muzeal, cu accent pe activitățile de conservare și restaurare ale acestora. Prin abordarea studiilor de caz, am urmărit redarea parcursului materialului arheologic de la descoperire la necesitățile păstrării și valorificării acestuia, din perspectiva particularităților date de condițiile de depunere și recuperare din situ, dar mai ales prin prisma valențelor primite în urma integrării în colecțiile muzeale. Totodată, am urmărit și prezentarea caracteristicilor obiectelor arheologice raportate la alte tipuri de obiecte culturale, care se găsesc în mod obișnuit în colecțiile muzeelor. Drumul urmat de materialul arheologic de la descoperire la păstrarea pe termen lung în colecții muzeale necesită un cadru legislativ coerent. În ultimele decenii acesta a necesitat completări, atât la nivel internațional cât și național. În același timp, necesitățile curente, crescute, ale valorificării bunurilor culturale, pot declanșa o serie de alte provocări în managementul obiectelor arheologice.

Conservarea preventivă și restaurarea, ca domenii științifice, au avut un parcurs anevoios până în momentul de față. Modalitățile de păstrare a patrimoniului arheologic mobil în muzee publice din România, de-a lungul vremii, se raportează, inevitabil, la evoluția domeniului conservării preventive la nivel internațional, însă implementarea unui sistem al managementului colecțiilor și mai ales al riscurilor la care sunt supuse acestea, este, deseori, anevoioasă. Managementul colecțiilor arheologice se traduce nu doar în implementarea de măsuri de

conservare preventivă la nivelul păstrării în depozite sau în expunere a colecțiilor muzeale, ci și, în mod accelerat, în prezent, în plan digital.

În cadrul Capitolului I al tezei de doctorat am realizat o trecere în revistă a contextelor constituirii primelor colecții eclecticice, cabinetelor de curiozități, colecțiilor private și publice, și, nu în ultimul rând, a muzeelor publice, cu precădere la nivel european. Primele muzee, care se caracterizează prin statutul lor de muzee publice moderne, în sensul de colecții sistematizate deschise spre vizitare publicului larg, au fost înființate în secolul al XVII-lea. Secolul următor, în care s-a pus accentul pe progres și știință, a creat oportunitatea înființării a numeroase muzee publice, făcându-se o trecere de la colecțiile private și cabinetele de curiozități la primele instituții muzeale din lume. În timp, muzeele publice, dar și cele private, devin din ce în ce mai vizibile, deschizându-și porțile vizitatorilor. Prima jumătate a secolului al XX-lea a fost o perioadă în care au apărut din ce în ce mai multe instituții muzeale, cu un patrimoniu din ce în ce mai diferit, și cu agende extrem de variate. În mod inevitabil, cele două războaie mondiale și situația politică din perioada interbelică, dar și cea de după 1945 au avut un impact neprevăzut asupra muzeelor existente până în acele momente. Ca urmare a noilor realități, profilul unor instituții muzeale și tipurile de colecții se schimbă în perioada interbelică sau după terminarea celui de-al doilea război mondial, conform noilor doctrine politice. A doua jumătate a secolului XX cunoaște o creștere a numărului de muzee, dar și o diversificare fără precedent a patrimoniului acestora, până la constituirea a ceea ce astăzi cunoaștem drept mega muzee, instituții muzeale care adăpostesc un patrimoniu imens, dar care pun accent la fel de mare și pe componenta educațional-interactivă.

În aceste contexte încep să fie constituite colecții private și apoi muzee publice, și în România, înființate sub impactul influențelor care veneau, parțial, dinspre Europa de Vest. Aici se înscrie și constituirea Asociației Muzeului Ardelean, la Cluj, în toamna anului 1859, devenită, în cadrul unui proces complex, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Perioada modernă aduce cu sine înființarea unui număr din ce în ce mai mare de muzee publice, fondate pe criterii diverse, cu un patrimoniu variat și de diferite tipuri. După anul 1900 sunt înființate, în țară, un număr și mai mare de muzee cu specific din ce în ce mai divers iar după instaurarea regimului comunist, mai ales, soarta și numărul muzeelor din România se schimbă. O altă schimbare în rețeaua muzeală are loc, inevitabil, după evenimentele din decembrie 1989.

În cadrul Capitolului II am prezentat succint contextele și necesităților organizării cadrelor legislative din jurul funcționării instituțiilor muzeale naționale și internaționale, și constituirea

primelor forumuri și comitete internaționale, cu multele lor aspecte și provocări. Modalitățile de păstrare a patrimoniului arheologic mobil în muzee publice din România, de-a lungul vremii, se raportează, inevitabil, la evoluția domeniului pe plan internațional. Totodată, am prezentat și o analiză a modalităților în care, după anul 1945, se trasează și mai clar necesitățile instituțiilor muzeale, definindu-se activitățile esențiale muzeale, principiile de funcționare și terminologiile de specialitate. Reglementările internaționale au apărut ca răspuns la problemele comune din domeniul muzeelor și colecțiilor publice din diferite state, începând să fie stabilite norme generale asupra abordărilor în privința conservării, păstrării și valorificării bunurilor culturale muzeale. În țara noastră, cadrul normativ evoluează și se aliniază cerințelor sociale ale vremurilor.

În cadrul Capitolul III m-am axat pe analiza modalităților și necesităților schimbării, în timp, a percepției rolului conservatorului și restauratorului, în ansamblul activităților de protejare a patrimoniului cultural, astfel încât, astăzi, putem vorbi despre aceștia ca despre adevărați cercetători ai patrimoniului, în adevăratul sens al cuvântului. Istoricul profesiilor de conservator și restaurator în cadrul normativ românesc este un aspect esențial în înțelegerea evoluției conservării și restaurării în contextul muzeelor contemporane și a provocărilor la care sunt supuse. La fel de importante sunt și activitățile distincte de conservare preventivă și restaurare. Ultimele două subcapitole ale acestui capitol prezintă cazuistica activităților de conservare și restaurare efectuate în cadrul Muzeului de Istorie din Cluj-Napoca.

În cadrul ultimului capitol am prezentat trei studii de caz referitoare la trei grupuri de bunuri culturale mobile, aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, pe diferite suporturi – material, provenite din contexte arheologice extrem de diferite. Acestea sunt: i) Bunurile culturale aflate în colecția egipteană, ii) Textile arheologice și iii) Discul ornamentat de la Piatra Roșie. Contextele de descoperire ale fiecărui grup de obiecte sunt foarte diferite. Colecția egipteană a MNIT a fost constituită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când Muzeul Ardelean a beneficiat de donațiile unor piese egiptene care au stat la baza formării ulterioare a acesteia. Grupul de textile arheologice prezentate în cadrul tezei face parte dintr-o serie de descoperiri arheologice realizate într-o perioadă scurtă de timp, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Discul ornamentat de la Piatra Roșie a fost descoperit în cetatea dacică din Munții Orăștiei, în urma cercetărilor arheologice din 1949.

Aspectele comparate analizate în cadrul tezei s-au referit la modalitățile de gestionare a acestor tipuri de obiecte din perioada imediat următoare extragerii din mediile de depunere, la intervențiile de conservare curativă și restaurare prin care au trecut și momentele în care s-au realizat acestea, și la ulterioarele modalități de valorificare. Sigur că aceste aspecte trebuie corelate cu contextul corespunzător perioadelor de timp în care are loc cercetarea arheologică și, deci, și a momentelor în care ne parvin aceste obiecte. Contextul muzeografic de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, când ajung în colecțiile muzeului clujean obiectele arheologice discutate în cadrul tezei de doctorat, a fost unul distinct de cel actual. Pe de o parte, cadrul politic și cel ideologic erau, desigur, diferite față de cele actuale, pe de altă parte contextul muzeografic avea restricțiile sale, în special în privința resurselor umane și a anumitor limitări ale cunoștințelor profesionale în domeniu. Aceste aspecte complementare păstrării obiectelor muzeale se regăsesc și în evidența colecțiilor care fac subiectul lucrării de față, dar și în activitățile legate de depozitarea, conservarea și restaurarea lor. Istoria complexă a Muzeului de Istorie s-a transpus și în păstrarea și valorificarea colecțiilor sale.

Cele mai multe obiecte care alcătuiesc colecțiile discutate în cuprinsul tezei au fost conservate și restaurate, unele dintre ele, acum mai bine de o sută de ani, iar altele cu decenii în urmă. Acest aspect trebuie luat în considerare din perspectiva unui management modern al colecțiilor respective. Intervențiile actuale de conservare și restaurare devin mai dificile și diferă de restaurarea unui obiect provenit direct dintr-o cercetare arheologică.

Provocările păstrării pe termen lung a patrimoniului arheologic mobil, fie pe suport organic, fie anorganic, cu toate implicările acestuia (managementul colecției, conservare preventivă, intervenții de conservare curativă și restaurare, cercetare, valorificare științifică și expozițională, diseminarea informațiilor etc.) însumează atât etapele anterioare de păstrare, cât și strategiile, soluțiile și abordările viitoare. Interdisciplinaritatea dintre conservare, restaurare, arheologie și muzeologie trebuie tradusă în strategii realiste de păstrare a patrimoniului arheologic mobil, aplicabile atât la nivelul acțiunilor de conservare preventivă, a activităților de restaurare și a valorificării variate. Păstrarea patrimoniului arheologic mobil nu poate exista fără acces la obiectele propriu-zise și la contextul informațional al provenienței, fără interpretarea acestora, fără accesibilizare, comunicare, evidență, valorificare muzeală.

Bibliografie selectivă

Surse primare

Colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Colecția de Istorie a Muzeului, C1.

Colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Colecția de Istorie Veche, v.

Colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Colecția Medievală și Premodernă, F.

Surse secundare

Colecții de reviste

Acta Mvsei Napocensis

Acta Mvsei Napocensis Historica

Advances in Archaeological Practices

Buletinul Centrului de Restaurare Conservare

Caielele Restaurării

ISIS

Materiale de Istorie si Muzeografie

Revista Monumentelor Istorice

Revista Muzeelor

RESTITUTIO

Studies in Conservation

News in Conservation

Cărți

Alicu, Dorin, *File risipite, file regăsite, 1974-2004, De, cu și despre Dorina Alicu*, ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005

Borș, Corina, *Protejarea patrimoniului arheologic din România. Despre situri și monumente arheologice din perspectiva evoluției cadrului legislativ în context european*, Cluj-Napoca: Ed. Mega, 2014.

Caple, Chris, *Conservation Skills: Judgement, Method and Decision Making*, ed. Routledge, London, 2000.

Hendre Biro, Doina (red.) *Batthyaneum. Descoperirile arheologice din Catedrala Romano-Catolică din Alba Iulia (1907-1914) publicate în 1918 de Pósta Béla. Valorificarea unui inventar uitat*, ed. Bibliotecii naționale a României, București, 2013.

Opriș, Ioan, *Istoria Muzeelor din România*, ed. Museion, București, 1994.

Opriș, Ioan, *Ocrotirea Patrimoniului Cultural*, ed. Meridiane, București, 1986.

Pedeli, Corrado, Pulga, Stefano, *Conservation Practices on Archaeological Excavations: Principles and Methods*, Getty Publications, 2014.

Powell, Brent A., *Collection Care: An Illustrated Handbook for the Care and Handling of Cultural Objects*, ed. Rowman & Littlefield, London, 2016.

Szczepanowska 2013: Szczepanowska, Hanna M., *Conservation of Cultural Heritage: Key Principles and Approaches*, Routledge, London, 2013.

Tzigara-Samurcaș, Alexandru, *Muzeografia românească*, București, 1936.

Vasile, Alis, *Muzeul de la cabinet de curiozități, la instituționalizare. Evoluția reglementărilor legislative și administrative din domeniul muzeal*, ed. Pro Universitaria, București, 2022.

Vincze, Zoltán, , *A Kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla korszakban (1899-1919)*, Kolozsvár, 2014.

Studii din volume colective

Ashley-Smith, Jonathan, „The Basis of Conservation Ethics”, în Alison Richmond, Alison Bracker (eds.), *Conservation – Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths*, Victoria & Albert Museum London, 2009, pp. 6-24.

Chetrari, Mihaela, Guttmann, Márta, Magó, Andrea Beatrix, Troșan, Laura, „Cercetarea, investigarea și restaurarea unor textile arheologice de secol XVI XVII”, în *Florica Zaharia 70* (Axinte *et al.* eds.), Suceava, 2024, pp. 211-237.

Daicoviu, Hadrian (ed.), *Muzeul de Istorie din Cluj*, ed. Meridiane, București 1967.

Edson, Gary, „Ethics for Museums”, în Edson Gary (ed.), *Museum Ethics: Theory and Practice*, Routledge, 1997, pp. 3-17.

Florea, Gelu, Cristescu, Cătălin, „Artă, identitate și imaginar” în *Când viața cotidiană antică devine patrimoniu UNESCO – Incursiuni dacice în spațiul virtual*, Neamțu, Florea (coord.), Cluj-Napoca, 2016, pp.141-163.

Mitu, Melinda, Comșa, Daniela, „150 de ani de activitate muzeală la Cluj”, Muntean, Ovidiu, Ciongradi, Carmen, (coord), *Un secol și jumătate de activitate muzeală la Cluj, (1859-2009). Catalog aniversar*. Ed. Mega, Cluj, 2009.

Mitu, Melinda, „Establishment of the Egyptian Collection of the History Museum in Cluj (second half of the 19th Century – early 20th Century)” în Beu-Dachin Eugenia, Nemti Irina (eds.) *Gods and Mortals in Ancient Egypt. The Egyptian Collection*, Cluj-Napoca 2022, pp. 11-22.

Articole în periodice

Ardos, Anna Mária, Mirel, Maria, „Preocupări ale Muzeului Ardelean pentru conservarea și restaurarea bunurilor muzeale”, în *Acta Musei Napocensis*, XX, 1983, pp. 725-724.

Ardos, Anna Mária, Mirel, Maria, Glodariu, Eugenia, „Muzeul Județean de Istorie din Cluj-Napoca la a 125-a aniversare”, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, pp.673-690.

Boroș, Doina, „Technical Data Concerning the Mummy and its Accessories in the Collection of the National History Museum of Transylvania, in Cluj-Napoca (Romania)”, in *Acta Musei Napocensis*, 37-38, 2000-2001, 2003, 373-374.

Boroș, Doina, Vajda, Catalin, „Reconstituirea unei bonete din secolul al XVI-lea aparținând Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei” în *Acta Musei Napocensis* 37-38-II, 2000-2001, pp. 375-380.

Bran, Delia, „45 de ani de conservare și restaurare în România – o privire în trecutul domeniului”, în *Revista Muzeelor* nr. 1/2020, pp. 152-158.

Bunta, Magdalena, „Tezaurul de la Cetatea de Baltă (sec. XVI) ” în *Acta Musei Napocensis* XIII, 1975, pp. 219-235.

Cova, Ioana, „Remedial Conservation of Mummified Birds, Animals and Human Remains from the Egyptian Collection of the National History Museum in Cluj-Napoca”, în *Acta Musei Napocensis* 59/II, 2022, pp. 205-216.

Dollery, Diane, „A methodology of preventive conservation for a large, expanding and mixed archaeological collection”, in *Studies in Conservation*, 39:supl. 2, 1994, pp. 69-72.

Guttmann, Márta-Júlia, „Conservarea-restaurarea patrimoniului la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj – Istorie și Perspective”, în *Revista Muzeelor* nr.1/2021, pp. 113-120.

Iacob, Cristina Celia, „Evoluția legislației românești în domeniul protejării patrimoniului cultural național, în Buletinul Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” Iași”, an V, nr. 5, 2011, Iași, pp. 29-38.

Koródi, József, „Restaurarea și conservarea obiectelor de metal la Muzeul de Istorie Cluj” în *Revista Muzeelor*, 1/3, 1966, pp. 50-59.

Koródi, József, „Restaurarea și conservarea unui scut dacic”, în *Acta Musei Napocensis* IV, 1967, pp. 513-524.

Nițulescu, Ștefan Virgil, „Note privind legislația protejării patrimoniului cultural mobil din România, în perioada 1946-1989”, în Muzeul Național, XI, 1999, pp. 289-305.

Opriș, Ioan, „Sistemul de conservare – restaurare a patrimoniului cultural din România – realizări, strategii, opțiuni – la patru decenii de la constituirea sa”, în *Caietele Restaurării*, 2015, pp 266-291.

Sreterhaug, Roar, E. Peacock, Elizabeth, „Archaeological collections - alternative storage strategies”, în *Studies in Conservation*, 41:sup1, 1996, pp. 153-156.

Vasile, Alis, „Muzeele în proiectul Codului Patrimoniului Cultural”, în *Revista Muzeelor*, nr.1/2022, pp. 23-39.

Vasile, Alis, „Statutul specialiștilor din muzee – între formare și reglementare” în *Revista Muzeelor*, nr1/2017, pp. 93-96.

Articole în periodice online

Comes, Radu, Neamțu, Călin, Grec, Cătălin, Buna, Zsolt Levente, Găzdac, Cristi, Suciu, Liliana, *Digital Reconstruction of Fragmented Cultural Heritage Assets: The Case Study of the Dacian Embossed Disk from Piatra Roșie*, în *Applied Sciences*, 2022, 12, 8131, accesat ianuarie 2025, <https://doi.org/10.3390/app12168131>

Meister, Nicolette B., *A guide to the Preventive Care of Archaeological Collections*, în *Advances in Archaeological Practices* 2019, pp 1-7, accesat iunie 2023, <https://doi.org/10.1017/aap.2019.7>

Cataloage de colecție și de expoziție

Alicu, Dorin, Mihaiu, Ligia, *Restaurarea știință și artă. Al IV-lea Salon de Restaurare-Conservare*. Ianuarie-martie 2009, Catalog de expoziție, Cluj-Napoca, 2009.

Alicu, Dorin (coord.) *Antichități egiptene în colecțiile din România*, Catalog de expoziție, Cluj-Napoca, 1988.

Beu-Dachin, Eugenia, Nemti, Irina (eds.) *Gods and Mortals in Ancient Egypt. The Egyptian Collection*, Cluj-Napoca, 2022.

Neamțu, Călin, Florea, Gelu (coord.) *Când viața cotidiană antică devine patrimoniu UNESCO – Incursiuni dacice în spațiul virtual* Catalog de expoziție, Cluj-Napoca, 2016.

Ghiduri și documente oficiale

Decretul nr 90 din 5 februarie 1990.

Hotărârea nr. 1546 din 18 decembrie 2003 pentru aprobarea Normelor de conservare și restaurare a bunurilor culturale mobile clasate

ICOM Code of Ethics for Museums, ICOM, 2017

Legea Muzeelor și Colecțiilor Publice nr. 311 din 3 iulie 2013, republicată în Monitorul Oficial nr. 207 din 24 martie 2014

Legea nr. 182 din 25 octombrie 2000, privind protejarea patrimoniului cultural național mobil republicată în Monitorul Oficial nr. 259 din 9 aprilie 2014

Legea nr. 63 din 30 octombrie 1974 privind Ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România, publicat în Buletinul Oficial nr. 137 din 2 noiembrie 1974.

Norma privind autorizarea laboratoarelor și a atelierelor de conservare și restaurare din 20.02.2004, parte a Hotărîrii 216/2004

Normele privind reglementarea activității de restaurare a bunurilor istorice, artistice, științifice, tehnice și de istorie naturală care fac parte din patrimoniul cultural național, din 1982

Resurse electronice

<https://icom.museum>

www.canada.ca

www.cimec.ro

www.cultura.ro/unesco

www.ecco-eu.org

www.ghidulmuzeelor.cimec.ro

www.iccrom.org

www.icom-cc.org

www.icomos.org

www.iiconservation.org

www.mnit.ro